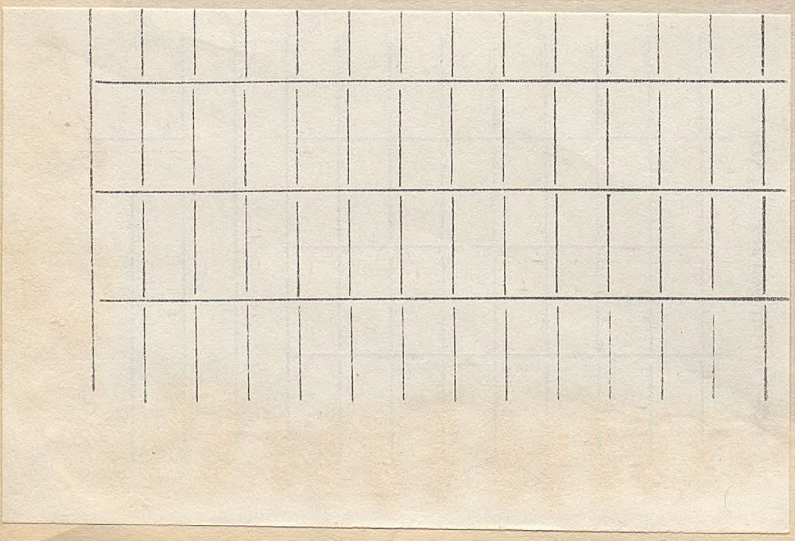
к 84Р6
Л33

N. LEBEDEV.

ƏTNAS ḌIKARREZ KOLASЬN

KOMIDIZ
KUDЬMKAR 1937

MEDOƷƷA SKOLA PONDA GEOGRAFIJA JЬLIŞ BIBĻIOŢEKA

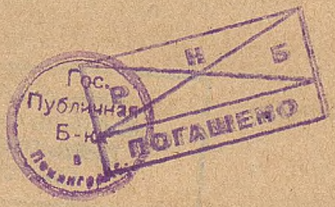
Комм-ГГ.
2-6582

N. K. ĻEBEĐEV

ƏTNAS ĐIKARREZ KOLASЬN

MIKLUKA-MAKLAJLƏN
VIĻ GVIŅEJA VЬLƏ PUŢESESTVIJA

Vuƶətis V. I. Jakimov

OKRIZDAT • 1936 • KUDЬMKAR

К 8406 + К 26.85
Л 33

КУДЫМКАРСКАЯ
ЦЕНТРАЛИЗОВАННАЯ
БИБЛИОТЕЧНАЯ
СИСТЕМА

2248935/18

Viļ Gviņeja ostrov da sь vьlьn olişşez.

Mu vьlas emәş bьdkoḍ stranaez. Olәnь ena stranaezьn bьdkoḍ naroddez. I bьd narodьs olә aslas ◉ləmən. Mu vьlas esә i әni emәş una naroddez, kәdna ozә tәdә, mьj seeәm „kәrttuj“, „gazeta“, „teļegraf“ da una mәdikә, kәda jьliş mi tәdam.

Seeәm naroddesә suәnь „ḍikәjjezәn“ ļibo „ḍikarrezәn“, no eta suәmьs ņe bьdsәn praviļnәj. Neļki medkoļççәm naroddezlәn emәş aslanьs obьçajjez, olәnь şemjaezәn, em obsestvo, nuәtәnь asşinьs xozajstvo. Bьdәs naroddezlәn i pļemjoezlәn em aslanьs, kәt i әddәn uçәt, kulļtura.

Bьdәs seeәm naroddes „ḍikarrezәn“ suşәmsә poluçitisә puţesestvenņikkezşaņ, kәdna vovlisә çuzәj stranaezә da setçin olişşezliş kьvsә vezәrttәg suḍitisә nь jьliş vevdәrsa viş̧әtәm şәrti, a ezә starajtçә tәdsaşnь nь olәmkәt da obьçajjezkәt.

Esә vazьn oţirьs vetlьvlisә morjo sajiş stranaezә unazьksә sь ponda, medbь aş̧şьnь setçiniş zoloto, dona izzez da morjo sajiş dona tovarrez, kьş̧ suam, gormәg, gvozḍika.

Bogatstvo şәrә vәtçikә Jevropaiş puţesestvenņikkes mьrşisә boşnь aslanьs kiә bьdәs, mьj vәli donaьs morjo sajiş stranaezas.

Morjo sajiş stranaezә jevropejeccez vovlisә oruzijaәn da vinaәn. Medbь „ḍikarrezliş“ unazьk vezнь zoloto ļibo zastavitnь nijә әktьnь dona produktaez, juktavlisә nijә da bәbәtlisә; bәbәtәm „ḍikarrez“, koņesno, çasto lәgaşlьvlisә da pondьvlisә vasәtnь as dьnşinьs kitrәj çoçkom oţirsә. Çoçkom

oţir, kədnalən tьr vəli bьdkoḍ ruzjoьs, „ḍikəj“ naroddeskət çorьta raspravļajtçisə da çastə nijə pərtlisə rabvezə. Nija soglaşşotəg kьskьvlisə şəd oļirsə mədik stranaezə da vuzavlisə nijə.

Ņeļki una uçonəjjez dumajtisə, sto seєəm „ḍikəj“ oţirьskət oz tuj obrassajtçьnь „oţir moz“. Una nь kolasiş baitisə: „Da raz poẓə seєəm oţir kolasə loknь oruzijatəg! Ed eta ḍikəj zvirrez. Kər nija kaẓalasə çoçkom mortəs kus kiən, nija sek zə sijə şojasə ļibo vijasə. Ed nija ḍikarrez!..“

Bьļiş, pervujiş aşşьləmşaņ morjo sajiş naroddes mьççaşşənь „ḍikarrezən“. Sonьt stranaezьn seєəm naroddes vetlətənь poçţi sovşem kusən, nija ozə kuzə stroitnь ьzьt kerkuez, a olənь stannezьn da xizinaezьn. Mukədьs ena pļemjoez kolasiş ozə vovlişə mədik naroddezkət, ozə tədə kərt i mьj setiş kerənь. Oruḍijaez da oruzijaez nьlən — çerrez, purttez — iziş, a kopjoez da strelaez — koskaeziş da puiş. Nьlən abuəş kņigaez, gaẓetaez i nija ozə tədə, mьj seєəm gramota. Jevropejeccez loktəm bərьn pervobьtnəj pļemjoes pondənь əsnь, nija koļççənь ədḍən jeєa, a sь kosta zə oləmьs nьlən ədḍən interesnəj.

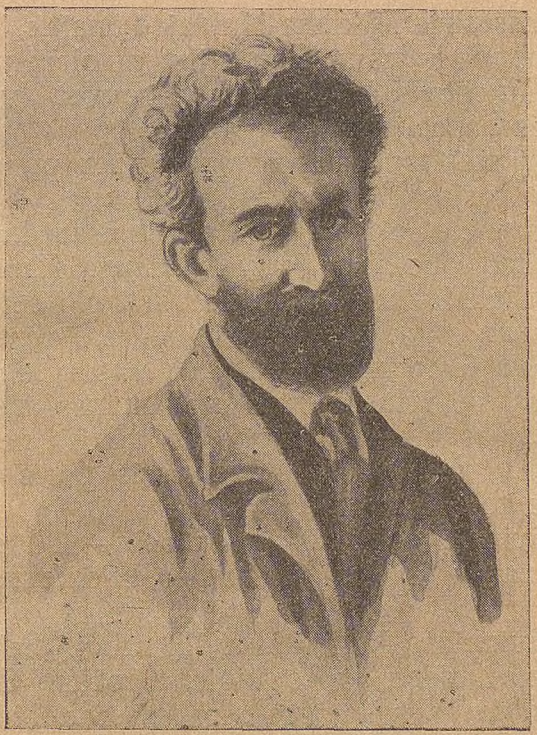
Bьdəs naroddes kuļturnəjjezən loəməş vəlisə sija zə razviţija (zoralan) stupeņ vьlьn, kьş i ena pļemjoes.

Kvaţdas godşa unazьk koļis bərə sija kadşaņ, kər ətik roç uçonəj, Ņikolaj Ņikolajeviç Mikluka-Maklaj, pondis velətnь pervobьtnəj pļemjoezliş oləmsə da obьçajjesə.

Ьlьn stranaezət unaiş puţesestvujtəm bərьn sija resitis munnь viļ Gviņeja ostrov vьlə, kəda ņeьlьn Avstralija maţerik dьnşaņ.

Grenlanḍija bərşaņ eta ostrovьs mu sar vьlas medьzьt, i sekşa kadə sija poçţi esə ez vəv issļedujtəm.

Viļ Gviņeja vьlьn olisə papuas pļemjoez. Papuassez — etə çitkьļa jurşia oţir, kuçiknьs nьlən şəd ļibo şədrud rəma.

Ɲ. Ɲ. Mikluka-Maklaj.

Mikluka-Maklaj resitis ovnь ena pɭemjoez kolasьn, kədna lьddişisə ŋeɭki mortşojişşezən.

Veş viştavlisə Maklajlə opasnoşt jьliş, kəda loə sь oləm ponda, kər ətnas şeɭitças sija „ɖikarres“ kolasə.

Ɲekьєəm opasnoşttez ez vermə povzətnь smev puţesestvenŋikəs. Mikluka-Maklaj ez pov „ɖikarreziş“. Sija veritis, sto вьdəs oţirьs ətkoɖəş (ravnəjəş); sto, kьş вь mortьs lazmьta ez sulav aslas zoraməmən (razviţijaən), sьlən eməş mort çuvstvoez; sto i „ɖikarres“ ŋem umələsə oz kerə, овrassajtçьnь-kə nьkət kьş oţirkət.

Papuasseskət Mikluka-Maklaj dumajtis ləşətnь bur otnoseŋŋoez da kutçьnь nabļudajtnь nь oləm şərьn, medbь sьbərьn gizнь Ləŋ okean ostrovvez vьlьn oliş naroddezliş obьçajjesə da oləmsə.

Pervəj mestaən aslas nabļudeŋŋoez ponda Miklu-ka-Maklaj bərjьs Viļ Gviŋeja.

Viļ Gviŋeja ostrovьs mijan dьnşaŋ kujlə ədḍən ьlьn, Veļikəj okeanьn, lunvьv zьnas. Munnь-kə Viļ Gviŋeja vьlə Moskvaşaŋ, to medoʒ kolə sednь Oḍes-saə, setçinşaŋ munnь Şəd morjo vьlət, sьbərьn Mu kolas morjo da Gərd morjo vьlət da vuznь Inḍija okean. Oḍessaşaŋ Viļ Gviŋejaəʒ paroxod munas mişeçşa dьrzьk, a kvaṭdas god oʒti korabļes vetlisə ŋe siʒ perьta, kьʒ əni, i ujnь Viļ Gviŋejaəʒʒis poʒis toko kvat mişeçən, a to i dьrzьk.

Viļ Gviŋeja ostrovьs ədḍən ьzьt—kьk şurs kilometrşa unazьk kuʒanas da kvaṭşo kilometrşa unazьk paştanas.

Viļ Gviŋejaьs kujlə sonьt kļimatьn. Setçin ŋekər oz ovlь təv. Bьdsa god sulalə zar goʒum. Ostrov vьlas una bьdmənь şakəj dona bьdmassez. Mukəd mestaezas bьdsa kerəssez vevtṭəməş əkvaļiptovəj vərrezən, lavrovəj puezən, bьdkoḍ paļmaezən. Estən siʒzə bьdmə „ŋaŋ“ pu, kədalən ploddes pьekьn em piz çuzəma ŋebьt, ŋaŋ vьlə vaçkişana. Ostrov vьlas bьdmə i saxarnəj troştŋik, kəda şetə çəskьt saxarnəj sok. Una eməş Viļ Gviŋeja ostrov vьlьn i mədik dona bьdmassez, kədna ozə vaçkişə mijan bьdmassez vьlə.

Viļ Gviŋeja vərrezьn da stєppezьn olənь zьvotnəjjez da kajjez, kədna siʒ zə ozə vaçkişə mijaniʒʒez vьlə. Turuna stєppezas setçin olə zьvotnəj k e n g u r u, kəda vajas pijanokkesə, a sьbərьn kьtçəʒ esə ozə vermə kotraşnь, mamnьs nijə novjətə kьnəm uvtas torja sumkaьn. Seєəm zьvotnəjjes sijən i suşənь s u m ç a-t ə j j e z ə n. Kengurulən kuçikьs ədḍən pusistəj, sijən sьliş kuçiksə kьskənь şvetas bьd stranaə.

Vil Gvinejalən вereg.

Kenguru.

Viļ Gviņeja vərrezьn olənь ədḍən una вьdçuzəma popugajjez, vər dudiez i ədḍən basəkəş „rajskəj pətkaez". Viļ Gviņeja vərrezьn siş-zə eməş kabannez, вьdkoḍ ẓmejaez i una-una mukəd вьdçuzəma zvirrez.

Mikluka-Maklaj korabļ vьliş petis Viļ Gviņeja ojasьvvьv bereg vьlə, kədə şorənzьk pondisə sunь Maklaj beregən.

Mestnoştьs eta вьdsən vevttəma vərən i ədḍən kerəsaina.

Kər loktan korabļ vьlьn, ņem şərti oz poẓ vezərtnь, sto setən kinkə olə.

Toko soçьņika vər vevdəras lebtişlənь eьn stobbez, kədna viştalənь, sto matьn em mort.

Ņedьr-mьjiş sьbərьn, kьş „Viţaẓ" paroxod, kədaьn loktis Maklajьs, suvtis ostrov dьnas jakor vьlə, beregьn javitçisə şədkuçika papuassez. Nija vəlisə вьdsən kusəş, toko kossezanьs vəlisə kərtaləməş kьeəmkə loskutokkez. Вьdənnьs papuassez vəlisə vooruzitçəməş puovəj kopjoezən (jьla beḍḍezən). Nija nəbətisə kьk uçiţik

Vilgviŋejskəj dudi.

ponok. Papuassez mьjkə gorətlisə, sьbərьn nija ponnesə vijisə da puktisə va doras. Papuasses, tьdalə, mədisə ponnesə kernь zertvaə, medвь burdətnь aʂʂьvlьtəm morskəj çudovissoəs. Kьz sьbərьn tədisə, nija ədd̨ən povz̨əmaş „ьzьt pьzşis“ (paroxodşis), kədaiş petis eьn. Eta kadəʂ papuassez n̨ekər aвu azzьvləmaş paroxoddesə.

Eta kadə „Vit̨aziş“ masiniist oştis masinaiş parovəj klapan, i parьs sut̨nаləmən pondis eakl̨aşnь petnь korabl̨ trubaiş. Papuassez povzisə, uşkətçisə kotərtnь i çoza sajəvtçisə vərə.

— No, medoʂʂa pantaşəmьs n̨e ədd̨ən bьeəm,— viştalis kapitanlə Mikluka-Maklaj.—Əni, pozaluj, dьr ozə mьççaşə beregas papuasses.

No kьnьmkə minuta bərti vərşaŋ bəra pondisə mьççaşlьnь papuassez. Nija ŋeşmela sulalisə vər doras da əvtçisə kopjoeznanьs.

— Vuzətə menə beregas,—viştalis kapitanlə Mikluka-Maklaj.

— A te on pov ətnat munnь?—jualis kapitan.— Boş matrossezəs şərat.

— Ŋe, oz kov. Matrossezkət ŋem oz pet. Papuasses kaʒalasə una oţirsə i pьssasə vəras, a meiş' ţətnamliş nija ozə povʒə.

Kapitan şetis prikaz vuzətnь Mikluka-Maklajsə beregə. Mikluka ez boş şəras ŋekьєəm oruʒija, ŋeļki revoļver, petis beregə i pondis munnь papuassez dьnə. Papuassez kaʒalisə aşşьvlьtəm çoçkom mortəs i uşkətçisə vəras.

Ŋekin nь kolasiş ez lьş loknь. Mikluka bər bertis korabļ vьlə. Sьlə viştalisə, sto aşşьləmaş papuassesə buxtoçka dьniş, kьtən kujlənь bereg vьlə lebtəm pirogaez (pьzzez). Mikluka resitis munnь eta buxtoçka dьnə i iŋdətçis tujok kuʒa, kəda pьrə єək vərə.

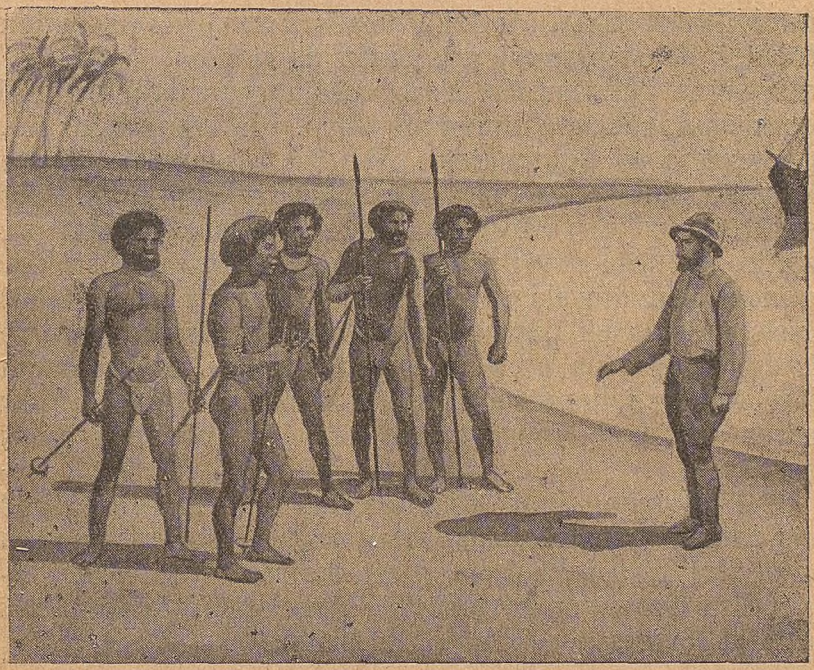
Tujok kuʒa kuimdas oşkəv mьmda munəm bərьn puez kolasiş sija kaʒalis kusinok, kəda gəgər sulalisə xizinaez.

Gəgər tьdalisə paļmaez, kədna şetisə vuzər da ьrkьt, a bəras sulalis vər: banannezis, ŋaŋ puezis, kokosovəj paļmaezis.

Ďerevŋaьn ŋekin ezə vələ; toko plossadka vьlьn əzjьslis, kuritçis kəşter.

Leşçan sondi jugərres jugdətisə paļmaezliş basək ļissesə. Gəgər sь ŋe təv.

Medbərьn mьççişis sərət rosta papuas, kuçik sьlən vəli pemьt rəma, jurşibs çitkьļa, zenьţik nьrьs paşkьt, ļapkəsa, əmьs ьzьt. Kus vьvtьr gəgər kaţţьstəm şera trepiçiş jь; suļga kias vəli koska toriş voļkьta təçitəm purt.

Miklukalən papuassezkət medoʒʒa pantaşəm.

Kər papuas kaʒalis Mikluka-Maklajəs, pajmis mestas—sulьstis minuta mьmda, a sьbərьn uşkətçis kussez kolasə.

Gərd trəpiçokən əvtəmən Mikluka-Maklaj pondis kotərtnь tujok kuʒa sь şərə.

Ḍikar bergətçis i kaʒalis, sto Mikluka-Maklajьs ətnas da oruʒijatəg, suvtçis.

Mikluka ʒagəṇikən loktis papuas dьnə da sь şettəg şetis sьlə gərd trəpiçoksə, kədə sija radən kərtalis aslas jur vьlə.

Kussez sajşaṇ viʒətlisə mədik papuassez.

Mikluka-Maklaj mьççalis asşis pros kiesə da mьççalis kieznas, medвь nija loktisə sь dьnə. Papuassez ṇesmela petisə vərşis da ʒagvьv pondisə lok-

nь Mikluka dьnə. Mikluka kьskis kormanşis şera ļentoçkiez da stekļannəj pristezzez da pondis вьdəs etə mьççavnь papuassezlə. Papuasses zagvьv esə mатəzьk pondisə loknь çoçkom mort dьnə. Mikluka çapkis nьlə pristezzesə da ļentoçkiesə. Sьвərьn kьnьmkə papuas kьtçəkə munisə da çoza vajisə kьk kərtaləm porş. Porşşesə nija puktisə Mikluka kokkez dьnə. Mikluka vezərtis, sto nija mədənь sijə вlagodaritnь podarokkes ponda. Şerəmtçьsləmən da mьskьraşəmən sija viştalis asşis radsə. Sek papuassez вьdsən vunətisə asşinьs poləmsə da gazəna pondisə mьjkə şorņitnь as kolasanьs. Kər Mikluka pondis munnь bərlaņ pьz dьnə, papuasses çukərən munisə sь şərə da nəbətisə porşşesə.

Məd lunə korabļ munis i Mikluka-Maklajьs koļççis tədtəm ostrov vьlas toko kьk sluzitişkət—şədkuçika Boj zonkaokkət da sved-matros Uoļsonkət. Nija pondisə ovnь ņeьzьt ţosovəj kerkuokьn, kədə kernь Miklukalə otsalis „Vitaziş“ komanda.

Təliş vьliş mort.

Ņespokojnəja çulətisə medoşşa ojsə papuassez ordçən çoçkom mortkət. Şorən rьtnas matьnzьk derevņaiş kьlisə gora gajzəm sьez. No Mikluka-Maklaj spokojnəja kьskalis asşis kņigaez, ņauçnəj priborrez da instrumenttez i vodis uznь.

Asьnas sajmis oş asьvnas da petis kerku oşiş vudok vьlə. Uoļson pestis kəşter da pondis ləşətnь zavtrak. Vəriş petisə kopjoezən da ņəvvezən papuassez вьdsa çukər (tolpa). Nija loktisə Maklaj kerkuok dьnə da mьjkə вura gorətlisə aslanьs kьv vьlьn. Nija grəzitisə da uvjalisə kopjoeznanьs Mikluka vьlə. Sьlə pьr mьççavlisə morjolaņ.

Mikluka ez vezərt papuassezliş gorətləmsə. No nь ləg çuzəmmez şərti da grəzitçan znakkez şərti sija ve-

zərtis, sto nija ŋedovoloneş, mьla sija şelitçis nь ostrov vьlə.

Tьdalə, papuasses baitisə sьlə:

— Mьla te en mun eьnətan çudovisso vьlas? Mьjlə te tatçə kolççin? Te mijanlə on kov. Mi vijam tenə. Mun, kьşaŋ loktin.

Aşşə Mikluka-Maklaj, sto çukərьs pondis vərətçьnь ədd̨ənzьk, suvtis da matəzьk loktis papuassez dьnə. Sija bəra nьlə mьççalis assis pros kiesə da znakkezən viştavlis, sto sija nьkət mədə ovnь mirnəja. Sija pondis mьççavlьnь papuassezlə pristezzez, lentoçkiez da mukəd vessez. Kьnьmkə papuas şibətçisə Maklajьs dьnə da boştisə sьliş podarokkesə.

Mikluka-Maklaj znakkezən pondis mьççavnь, sto sija uzə bь, a sijən korə sь kerku dьnьn ŋe sumitnь. Oruzijatəm spokojnəj çoçkom mortlən vidьs da sьlən znakkes, sto sьlən petə onьs, siş d̨ejstvujtisə papuassez vьlə, sto nija zagvьv pondisə munnь bərlaŋ.

Ŋedьr-mьjiş Mikluka kerkuok dьnьn bьtte kьz storozzez tujə kolççisə toko kvat mort. Nija munisə ьləzьk puez sajə da setçinşaŋ leçьta viş̌ətisə, mьj kerşə kerkuok gəgəras.

Siş çulalis lunməd. Papuassez ətaməd̨nьsə vezəmən d̨ezuritisə xizina dьnas. Miklukalən sluzitellez ezə lьştə mьççaşlьnь ŋelki kerkuok porog vьlə i pukalisə xizinaьn. Toko Mikluka açьs petavlis xizinaiş, keralis pes, teçis bi da ləşətis əbed. Papuassez şled̨itisə çoçkom mortьs bьd sag şərьn, no matə ezə loktə.

Kьnьmkə lun bərti Mikluka-Maklaj resitis munnь matişzьk d̨erevŋaə. „Me pondi dumajtnь sь jьliş, — gizə Mikluka-Maklaj aslas kŋigaьn, — boşnь menьm revolver ali ŋe boşnь? Koŋesno, me tədi, kьz menə primitasə d̨erevŋaьn, no, dumajtəv keri da resiti sto revolver menьm oz vermь vajnь una polzasə. Vermis lonь, sto me vodtəti-bь kvat mort kьnьməs papuas-

Vil Gviŋeja vьlьn Mikluka-Maklajlən kerkuok
(risunokьs Mikluka-Maklajьslən).

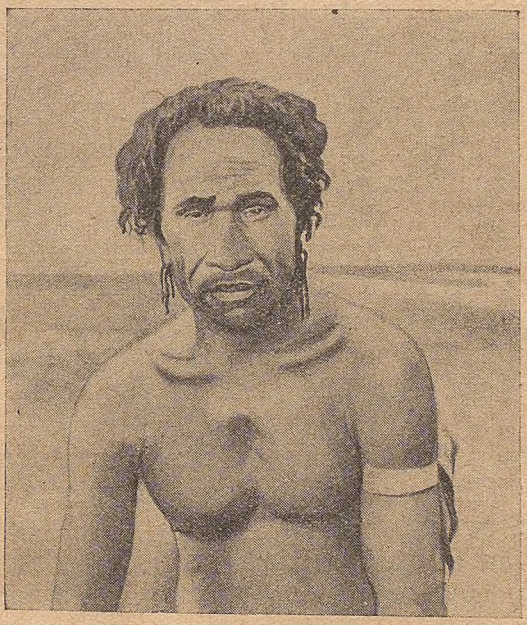
sesə, i medoʂʂa kadə povzəmьs eəktis вь pьssьnь nijə, no dьr kezə-ja?"

Вьl, vijəmən ləgətəm papuasses kər ŋe kər uşkətçisə-вь Mikluka-Maklaj vьlə i revolveriş ezə-вь povzə. Sijən Mikluka-Maklaj papuassez dьnə resitis munnь oruzijatəg. Sija вoştis şəras toko karandas da gizlan kŋizka.

Suk vərət ças munəm вərti Mikluka kьlis sьez i çoza as ozas kazalis papuas-zonkaəs.

„Mijə şekunda mьmda sь şettəg vizətimə əta-məd vьlə, — gizə Mikluka-Maklaj. — Papuassez kьv vьlьn me вaitnь eg kuz, a loknь zonka dьnə, znaçit povzətnь sijə esə вurazьk. Me ozlaŋ sulali mestam. Zonka stoçma uşkətçis ḑerevŋaə. Kьlisə kьnьmkə gorəna sьez, inpələslən vizzitəm, sьвərьn sь ez lo.

Mikluka-Maklaj pьris ḑerevŋaə. Ḑerevŋaez papuassezlən oz vaçkişə mijan ḑerevŋaez vьlə. Papuassez-

Papuas.

lən kerkueznьs əsьntəməş. Da i, viştavnь, ŋe kerkuez nьlən, a prosto uvveziş kerəm stannez. Bьd ɖerevŋaьn em ətik obsestvennəj xizina, kədaьn əkşьvlənь „skodka vьlə“ bьdəs olişşes obsestvennəj ɖeloez resajtəm ponda. Bьdəs ɖeloez da sporrez papuassezlən resajtşənь „mirən“. Vəravnь da çeri kьjnь vetlə bьdsa ɖerevŋa ətlaьn. Vərrez nьlən lьddişənь ətlasa vlaɖeŋŋoən, i ətik mort obsestvo soglaşşotəg oz vermь keravnь pu ļibo əktьnь ploddez aslas poļza ponda. Kər Miklуka pьris ɖerevŋaə, plossaɖ vьlьn sulalisə kopjoezən vooruzitçəm papuassez. Ŋe inpələs, ŋe çeļaɖ ezə vələ. Mikluka pondis munnь papuassez dьnə. Nija lebtişisə gorətlьnь da grəzitnь kopjoezən, no sija spokojnəja munis ozlaŋ. Papuassez sodisə, i ŋedьr-mьjiş kьnьmkə das vooruzitçəm papuassez kьeəvtisə sijə. Kьka nь kolasiş əddən-ŋi gorən çirzisə da ləgən vizətisə Mikluka

vьlə. Ətьs ədḍən matə kotərtis sь dьnə da leвtis asşis kopjosə. Sija çuţ-çuţ ez inmь Miklukaьslə çuzəm kuẓas.

No Mikluka vizşis spokojnəja. Sija aslas morosə ţukətis da вaitis: „Me—Maklaj". Sьвərьn sija mьrşis mьççavnь znakkezən, sto sija mədə drugən lonь papuasseslə. Sija ŋuzətlьvlis nьlə kiesə. Papuassez mьjkə jьliş pondisə gorən вaitnь as kolasanьs. Nija pondisə mьjkə viştavnь Miklukalə, no sija, koŋesno, ŋem ez vezərt. Vetlətəmşaŋ da volnujtçəmşaŋ Mikluka-Maklaj pondis kьvnь ədḍən вura mьzəm. Ŋedьr dumajtəm вərьn sija ŋuzətçis ətik kerku dьnə cьnovka[1] vьlə.

Tuẓemeccez (setçin olişşez) ŋeədḍən ьlьn zьn krugən sulalisə da ḍivujtçəmən viẓətisə, mьj pondas kernь çoçkom mort.

Mikluka dumajtis: suəm-kə lonь vijəmən, to ətkoḍ, loas-ḷi eta sulaləmən, pukaləmən, cьnovka vьlьn kujləmən ḷiвo uẓtən. I kolis-kə kuvnь вь, to soznaŋŋoьs, sto eta kosta kьk, kuim ḷiвo ŋeḷki kvaţ papuas mьntişisə oləmnanьs, vəli-вь ŋeədḍən ьzьt udovoḷstvoən. I sija vəli dovoḷon, sto ez вoş şəras revoḷversə.

Uẓis Mikluka kьk çasşa unaẓьk. Şinnesə oştəm вərьn sija kaẓalis kьnьmkə tuẓemecəs, kədna pukalisə cьnovka gəgəras oşkəv kьk ьlьnaьn sь dьnşaŋ.

Baitisə nija zьngolosnanьs, kurççalisə вeţeḷ i vizətisə Mikluka vьlə uẓ ŋe siş ləga.

Mikluka ẓaḷejtis, sto ez kuẓ вaitnь nьkət, suvtis, kaçьkŋitis jurnas da pondis munnь sija-ẓə tujok kuẓa вərlaŋ morjo вereg dorə, kьtən sulalis sьlən kerkuokьs.

Papuassez sьaştəg sьlə şetisə tuj. As вəras Mikluka kьlis toko ŋegora sьez; ətik kьv çasto povtorjajtisə papuasses—„kaaran tamo", „kaaran-tamo".

---

[1] Paḷma ḷisseziş kьjəm rogoẓa.

Sьвəгьn Mikluka-Maklaj tədis, sto papuassez kьv vьlьn „kaaran-tamo“ kьlьs loə „təliş vьliş mort“. Papuassez, kədna eta kadəş ŋekər ezə aşşьvlə çoçkom otirəs, povtəm da şmev Mikluka-Maklajəs azzikə dumajtisə, sto eta mortьs nь dьnə loktis təliş vьvşaŋ da sto sija tədə вьdkod zagovorrez i sijən ŋemiş oz pov.

Sotçan va.

Çulalisə kьnьmkə mişeç. Mikluka-Maklaj unaiş vetlis papuassez ɖerevŋaə. Sija starajtçis velətnь nьliş kьvsə. No papuassez upornəja pesşisə pьssavnь sь dьniş. Kьş toko sija loktas ɖerevŋaə, вьdəs inpələsьs da çeɭaɖьs çirzəmən pьssьvlisə vərə, a muzikkes kvatajtlisə kopjoez da grəzitçəmən kьeəvtlisə Miklukaəs.

Вьd lun papuassez vovlьvlisə Mikluka kerkuok dьnə. No ŋekin ez lьşlь pьrnь kerkuə, kət Miklukaьs znakkezən i korlis pьrnь.

Mukəd pьras papuassezlə sija çapkьvlis вьdkod podarokkez—lentoçkiez da prişteззez. Papuassez вoştavlisə podarokkesə, a kerkuə ezə pьrə.

Şozə Mikluka-Maklajlə udajtçis kornь kerkuas ətik papuasəs, kədə suisə Tujən. Tujьs вьdsən drəzitis, kər pervujiş pьris Miklukaьs kerkuokə. No Mikluka вurmətis sijə, juktalis saxara çajən da mьççalis sьlə вьdkod vessez.

Tujlə ədɖən-ŋi lois ɖivo sija, kьş təliş vьliş çoçkom mort uçitik joşokiş (spiçais) вedtis вi. Aşnьs papuasses вisə вedtьvlisə kьk pu torok zьrtəmən. A siş-kьş seєəm вi вedtəmьs ədɖən şəkьt, to papuasses aslanьs oçaggezьn ez i kusətlə вisə, a kər kinlən-ɭibo sluçajnəja kusas, to вiьslə vetlьvlisə suşed ordə ɭibo ŋeɭki mədik ɖerevŋaə. Esə ədɖənzьk Tujəs ɖivujtis „sotçan va“. Sija aşşьvlis, kьş Miklıikaьs вutьlkaiş çaвkaokə kiştis va da əztis sijə. A vaьs sotçis ləz вiən. Tuj ez təd, sto eta vəli ŋe va, a spirt.

КУДЫМКАРСКАЯ
ЦЕНТРАЛИЗОВАННАЯ
БИБЛИОТЕЧНАЯ
СИСТЕМА

Tuj viştalis вьdəs çudoes jьliş, kədnə aşşьlis xizinaьn çoçkom mortliş, i papuassez resitisə: „Təliş vьliş loktəm çoçkom mortьs—ьsьt koldun".

No una ezə veritə Tuj viştaşəmlə i resitisə aslanьs şinnezən aşşьvnь sotçan vasə. Ətpьr Tujkət kьnьmkə papuas loktisə Mikluka xizina dьnə. Tujьs znakkezən pondis viştavnь Miklukalə, sto nija mədənь aşşьvnь, kьş sotçə va. Tuj mьççalis spirtən butьlka vьlə.

Mikluka vezərtis da şerəmtçis. Sija petkətis butьlkasə vudok vьlə, kiştis ŋevna spirtsə mu vьlə da əztis sijə. Vaьs əzjis da pondis sotnь miisə. Вьdəs papuasses uşkətçisə mu vьlas da pondisə kornь Miklukaliş, medвь sija ez əztav morjoez.

Mikluka-Maklaj vezərtis. Sija tədis-ŋi Tujşaŋ una papuasskəj kьvvez. I sija viştalis papuassezlə, sto morjoez əztavnь sija oz pondь.

Eta вərьn Mikluka-Maklajəs ɖerevŋaezьn pondisə streçajtnь ŋe siz-ŋi ləgən, kьş oşzьk. Tuj vovlis Mikluka dьnə poçti вьd lun. Sija una вaitis sьkət, a Miklůka velətis Tujşaŋ papuassezliş kьvvez. Ɖerevŋaьn Tuj viştaşis Maklaj oləm jьliş, вaitis, kьş sija sijə gəştitətlə вonьt „vez" vaən (çajən) çəskьt çoçkom izokkezən (saxarən).

Tuj viştaşəmşaŋ papuassezlən çoçkom mort dьnə ləg çuvstvoьs zagəŋikən pondis çulavnь. Çoza-mьjiş ətik sluçaj esə ədɖənzьk otsalis Mikluka-Maklajlə matətçьnь papuassezkət i ətlaьn etakət esə вurazьk papuassezьn krepitis vera, sto təliş vьliş çoçkom mort—ьsьt koldun.

Tuj, Miklukalən prijateł, kьş-kə ətpьr aslas izovəj çerən (papuassezlən sek kərtovəj çerrez esə ez vələ) vərьn keralәma pu. Puьs pərikas pavkəm Tujьslə da ədɖən dojdəm sьliş jursə. Tuj ьstis aşşis soşedsə vajətnь Miklukaəs. Mikluka-Maklaj sek-zə munis ɖerevŋaə. Pьris xizinaə, i kazalis Mikluka Tujəs, kəda kujlis virəş.

—Tuj kulə, ьзьt pu uşis Tuj vьlə,— ŋegorən suis Tuj.

—Tuj oz kuv,—suis Mikluka.

Sija boştis vaən bekər da mişkalis ranasə, a sьbərьn vetlis gortas, vajis primoçkaez da kərtalis Tujliş jursə çoçkom trepiçən. Lun-məd Mikluka kerlis Tujlə perevjazkaez. Bьdəs ḑerevŋaьs iŋteresən vizətis veşkətəmsə. Papuassez kolasьn munisə sporrez sь jьliş, otsalas çoçkom mort Tujlə ali oz. Medbərьn, ranaьs veşkalis. Bьdəs papuasses baitisə, sto təliş vьliş çoçkom mort spaşitis Tujəs kuləmiş.

Kər Tuj veşkalis, sija ləşətis pir. Sija koris una oţir i bьdənnьsə gəştitətis çerіən da banannezən[1], a açьs pukalis ordçən Mikluka-Maklajkət. Tuj bьdənnьslə viştaşis, kьş sijə veşkətis Maklajьs.

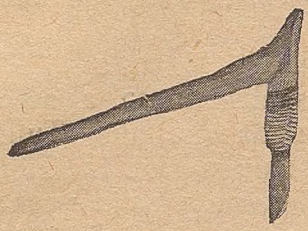
— Maklaj—bur mort,—baitis Tuj.—Oz kov sь sogja şevçişlьnь iŋpələslə da çeḑaḑlə.

I Tuj koris peregorodka sajiş asşis iŋkasə. Tujlən iŋkaьs petis da şerəmtçьstis. I Maklaj tozə şerəmtçis da ŋuzətis sьlə kisə. Eta bərьn i mədik iŋkaez pьrisə xizinaas: Mikluka-Maklaj bьd iŋkalə kozŋalis kьrьmən şera posŋiţik pristezzez. Bьdənnьs vəlisə dovoḑonəş. Tuj əddən pondis raḑejtnь Maklajsə, sijə pondis sunь „abaən"— vonən—i kozŋalis Miklukaьslə ьзьt porş.

Papuassezlən uza olan.

Kər papuassez ŋevna velalisə Mikluka dьnə da dugdisə sьiş povnь, sija pondis vetlətnь papuasskəj ḑerevŋaezət i mukəd pьra koḑççьvlis setçin uznь. Mikluka-Maklaj viȥətis, kьş olənь papuassez, i aşşis, sto oləmьs nьlən ŋe seeəm, kьeəm roç kreşşanalən da raboçəjjezlən.

[1] Banannez—piza çəskьt ploddez. Banannez əddən pətəsaəş i Ьзьt okeanьn una ostrovvez vьlьn loənь glavnəj şojanən.

Papuassezlən izovəj ʤorьвa çer.

Glavnəj zaɳaʈijaez papuassezlən—çeri kьjəm da vəralʲəm. No papuassez ozə kuƶə gərdʒьnь kьjassez, i sijən nija çerisə kьjənь ьзьt korƶinaezən ɭiвo vijənь sijə beregʂaɳ izzezən. Vəravnь papuasses vetlənь askerəm ɳəvvezən, kədnaiş lьjlənь puovəj strelaezən.

Mukəd ɖerevɳaezьn oliʂʂes zaɳimajtçənь mu uzaləmən. Nija вьdtənь saxarnəj troʂtɳik, çəskьt kartovki, таваk da mukəd вьdmassez. Ьввezпьsə papuassez uzalənь „kiən". Mu uzaləmьs munə siʂ: kьnьmkə muƶik kiezanьs joʂa majəggezən suvtənь ordçən, a sьвərьn drug mərtənь majəggesə muas da bergətənь nijən mu plassez. Sьвərьn bergətənь mədik ɒlas i siʂ nьrjalənь вьdəs ьвsə. Ena papuassez вərьn munə mədik muƶik rjad вeɖɖezən; nijən ƶugdənь plassesə posɳit komokkezə. Sьвərьn munənь iɳpələs puovəj vekɳitik zьrokkezən, ɳeвʐətənь musə da kerənь graddez. Əddən çastə iɳpələsьs nəitənь musə kieznanьs.

Papuassez kuƶənь kernь şojiş posuda, izovəj çerrez, kopjoez, ɳəvvez. Nьlən emʲəş əddən вьeəməş pu vьlə şer keran maşterrez. Morjo bereg dorьn oliş-şez kerənь ьзьt pьƶƶez, kədnə garjənь ətik pu stvoliş izovəj çerrezən. Eta—əddən şəkьt uз.

Mikluka-Maklaj papuassez praʐɳik vьlьn.

Ətpьr soşednəj ɖerevɳaьn oliʂʂez ləşətisə ьзьt praʐɳik. Eta praʐɳik vьlə korisə i Mikluka-Maklajəs. Mikluka eta kosta sogalis ɭixoradkaən. ɭixoradkaən sogalisə i sьlən kьknan sluƶiʈeɭьs, a ətьs nь kolasiş, Boj, çoƶa kulis. A məd slugaьs—Uoɭson—kьnьmkə miʂeç kujlis oɭpaş vьlьn. Açьs Miklukaьs ədva-ədva viʂʂis kok jьlas, no sьlə вьdəs kolis kernь aslьs. Sija keralis

pes, ləşətis şojan da vetlis vərə əktьnь şojan plod-dez.

Sogalə, sija şodaki resitis munnь praznik vьlə, medвь ne əbiditnь papuassezsə.

Kər Maklaj loktis derevnaə, vəli rьt-ni, i plossad vьlьn sotçis ьzьt kəşter. Sijə pukşətisə kəşter dьnə. Şetisə puəm porş jaj, banannez, gəştitətisə kьeəm-kə zelonəj juanən, kədaşan pondis juras sumitnь. Eta vəli juan „keu". „Keu" kerşə ətik вьdmas lisseziş. Enə lissesə papuassez kurççalənь, a sьвərьn kurççaləm lissə ətlaьn dulnanьs şəlaləns kasnikə, sьвərьn pişralənь kiezən, sokas sodtənь nevna va—i juanьs gotov. „Keu" ədd̨ən kurьt. Innьvlə da çeladlə „keu" oz şetə junь.

Kər gəştitətanьs vəli şojьstəm, kьnьmkə tom mort gorən pondisə truвitnь вamвukovəj truвaezən. Çuzəm-mez tom morttezlən vəlisə kraşitəməş gərd da şəd kras-kaezən. Nija kьeəvtisə kəştersə i pondisə jəktьnь. Mu-zьkanttez vartisə вarabannezə, truвitisə truвaezən, a şьlişşezlən xor mernəja kaçajtçьsləmən, şьlis şьlankьv:

Bom, вom, marare,
Marare tamole,
Mara, marare,
Bom, вom, marare[1].

Kər molodozьs gazətçis da jəktis, starikkes kьeəv-tisə Mikluka-Maklajəs da korisə sijə vištaşnь aslas ьlьn təliş-gortьs jьliş—Roşşija jьliş. Nija juaşisə, kuzə-nь-ja „russez" kьjnь çeri, ləşətnь kodşətan juantor „keu" da eməş-ja russezlən seeəm praznikkez, kьeəməş nьlən.

I Mikluka-Maklaj vištaşis şədkuçika kuв papuas-sezlə aslas ьlьn gort jьliş. Sija вaitis nьlə roç kreşşa-na oləm jьliş; вaitis, sto ьlьn Roşşijaьn muьs godnas poçti vit mişeç kezə vevttişlə çoçkom pukən — jьmən,

[1] Sago, sago kerənь,
Kerənь muzikkez,
Kerənь, kerənь,
Sago, sago kerənь.

Mikluka-Maklaj papuassez kolasьn.

sto təvnas Roşşijaьn ovlə ədḍən kəşьt i oṭirьs vetlətənь paşşezən.

Papuassez una ez vezərtə Maklaj viştaşəmiş. Nьlə vəli vezərtana toko sija, sto tamo-russezlə—roç oṭirlə—ovşə ŋe ədḍən вьєəma. Nija zaḷejtisə russesə da korisə Maklajəs ŋe munnь вər gortas, a pьr kezə koḷççьnь nь dьnə.

Starikkez вaitisə, sto Maklajlə ḍerevŋaьn kerasə ьзьt xizina da şetasə iŋkalə meḍвasək nьvkaəs. No Maklaj viştalis, sto sija oz məd gətraşnь, sto sьlə kolə unauna gizнь.

Bəra papuassezlə vəli ŋevezərtana Maklajlən şorŋiьs. Nija ez vezərtə, mьjlə kolə sьlə gizнь paloçkaən (karandasən) вumaga vьlas kьєəmkə krjuçokkez. Uço-

nəj da papuassez ez vermə vežərtnь əta-mədəs. No sь kosta-žə nija ətamədnьsə kьlisə matiş „abaezən“—vonnezən. I şələmşaŋ baitəmən çulalis bьdsa oj.

Mikluka-Maklajlən Viļ Gviņejaiş munəm.

Poçti god da zьn çulalis, kьş Mikluka - Maklaj pondis ovnь papuassez kolasьn.

Kad Mikluka-Maklajlən vəli strogəja torjətəm.

Toko sto pondətçə jugdьnь, kьş Mikluka-Maklaj çeççьvlis da vetçьvlis va dorə miş̧ьnь.

Gortə bertəm bərьn juvlis çaj, çasto saxarnəj troştņikən, siş kьş saxarьs ez vəvlь. Sija potkətlis saxarnəj troştņikliş kaçsə, vundavlis sijə uçiţik torokkezə i səskis sьliş çəskьt soksə, juis çajən.

Sьbərьn Mikluka pondətlis asş̧is zaŋaţijaez.

Medoş sija keris pogodda nabļudeŋŋoez, gizlis temperatura vozduxliş, soriş i morjoiş, nabļudajtlis prilivliş vьlьna, pasjis, kədərə pəļtə təv. Bьdəs nabļudeņņoesə Mikluka-Maklaj gizlis dņevņikə.

11 ças sija zavtrakajtis risən, puəm bobiezən ļibo pəžaləm banannezən da soççişis.

Sьbərьn vetlьvlis morjo bereg dorə morjo žьvotnəjjezla ļibo vərə naşekoməjjezla.

Gortə bertəm bərьn pukş̧ьvliş mikroskop sajə ļibo əktəm naşekoməjjesə teçis şpirtə, medbь nija ez eьkə. Sluzitelles sьlən çasto sogavlisə ļixoradkaən, i sek sьlə kolis ləşətnь obed kuim ponda.

Obed bərьn Mikluka çasto vetlьvlis papuassez dьnə. Mikluka-Maklajьs vəli doktor, i papuassez çasto sь dьnə vovlisə sovetujtçьnь. Mikluka - Maklaj una pьrtis viļsə papuassez oləmə. Sija velətis nijə poļzujtçьnь kərtovəj çerrezən, kədnə koznalis nьlə, keris nьlə motьgaez da zьrrez i sijən burş̧ətis nьliş mu uzaləmsə.

Papuassez siş velalisə Maklaj dьnə, sto çasto sijə korlisə as dьnanьs. Nь dьnə munikə Mikluka-Maklaj pьr şəras boşlis aşşis zapisnəj kɳizka da gizlis viliş kьləm kьvvez, risujtis xizinaez, pirogaez, keris papuassezliş portrettez.

Obed bərьn Mikluka-Maklaj zaɳimajtçis gortiş uzzezən. Çastəja kovşьvlis voçnь xizina, paşkəm da mədik vessez.

Rьtən Mikluka-Maklaj gizlis aslas dɳevɳikə lunşa proissestvijaez da bəra keris pogoda şərьn nabɭudeɳɳoez.

Matiş suşeddezliş bьt da xarakter velətəm bərьn Mikluka-Maklaj pondis kerlьnь əkskurşijaez ьləzьk, medbь tədsaşnь papuassez oləmkət.

Papuassez ɳe toko velalisə Mikluka-Maklaj dьnə. Nija ɭubitisə sijə i bьeəma tədisə, sto sija ɳe toko ɳem oz ker nьlə umələsə, no sija pьr gotov otsavnь nьlə bedaьn.

Nija çastə sьlə vajavlisə ploddez da şojan vuzzez, a mukəd pьras sьlə koznavlisə porş. Porş jajsə papuassez lьddənь əddən çəskьt torən i şojənь sijə toko praznikkez kosta.

No 1872 god koɳeç kezə Mikluka-Maklajlən olanьs lois əddən şəkьt. Eta kad kezə kerkuьs sьlən lois əddən uməl. Krьsaьs vijalis; stobbez, kədna vişisə krьsasə, pondisə pukşьnь. Pьr kolis suvtətlьnь pьkəttez, mьj əddən mьztətis Mikluka-Maklajəs, siş kьş sija sogalis ɭixoradkaən i kьlis aşsə əddən slabəjən.

Xina zapassez ez vələ, a sekzə sogalis ɭixoradkaən i Uolson slugaьs.

Provizija zapassez pondisə loknь koɳeçə, porox ez tьrmь, a sijən soçzьka kovşis vetlьvlьnь vəravnь.

Sьşşa paşkəmьs i kəmkətьs Mikluka-Maklajlən bьrisə.

Etaş olikə Mikluka-Maklaj mədis baitçьnь aslas soşeddezkət papuassezkət kerəssezьn vil xizina kerəm jьliş.

No ətpьr oʂ asьvnas Mikluka-Maklaj dьnə kotə-rən loktisə kьnьmkə papuas.

— Maklaj, bia, bia (bi, bi),— gorətlisə nija.

— Kьtən biьs?— jualis Mikluka.

— Morjo vьlьn, Kar-Kar ostrov gəgər.

— Etə Kar-Kariʂ otirьs sotənь kəʂter,—suis Mikluka.

— Ne, ne, Maklaj, biьs morjoʂis loktə, eьnьs ьzьt, eta korveta-russa loktə,—suisə papuassez.

Mikluka-Maklaj petis kerkuokiʂ. Bьl, morjo vьlьn tьdalis eьnok. Çoza poʐis aʂʂьnь ostrov dьnə loktən korabl. Maklaj kuʐ ses vьlə lebtis russkəj flag. Korabl vьlьn siʂzə lebtisə russkəj flag. Mikluka-Maklaj perьta kotərtis bereg dorə, pukʂis pьʐjə da koris papuassesə kьskьnь sijə korabl vьlə.

No papuasses polisə eьnətan çudovissoiʂ, i toko kьka resitçisə munnь Maklajkət. Kər pьzьs matə loktis korabl̩s dьnə i korabl vьvʂaŋ gorətisə „ura!", papuas-sez srazu uʂkətçisə morjoə, Miklukaəs kolisə ətnasə. Korabl vьvʂaŋ Mikluka-Maklajlə çapkisə gezovəj leʂniça, i sija minuta bərti vəli uʐ korabl paluba vьlьn.

Eta korabl̩s vəli iŋdəm Geografiçeskəj obsestvoən kossьnь Mikluka-Maklajəs, siʂ kьʂ Roʂʂijaьn vetlisə *sluxxez, Mikluka-Maklajəs-pə ʂojəmaʂ papuassez.*

Mikluka-Maklaj ez məd bertnь Roʂʂijaə. No siʂ kьʂ si-ja vəli əddən umə̈ltəm l̩ixoradkaən, sija resitis munnь Java ostrov vьlə l̩eçitçьnь. Məd lunə Mikluka-Maklaj pondis ləʂətçьnь munəm kezə. Kər tədisə, sto Mikluka-Mak-laj mədə munnь ostrov vьliʂ, papuassez tolpaezən vov-lisə prossajtçьnь. Bьdənnьs nija korisə Maklajəs ne munnь. Una gorzisə. Əddənzьk gorjujtis Maklajlən prijat̩el Tuj. Sija siʂ velalis Mikluka dьnə, sto ez i tor-jətçьvlь sь dьniʂ. Mikluka viʂtalis papuassezlə, sto sija çoza bər loktas nь dьnə, i koris xran̩itnь asʂis kerkuoksə.

Məd lunas, kər vəli suəm munnь, una ʂo papu-asses loktisə bereg vьlə. Kьnьmkə papuas resitisə kol-lьnь Maklajsə korabl vьlə.

Nija pukşisə ətlaьn Miklukakət pьƶjə da loktisə korabļ vьlas. No kər nija lebtişisə korabļ paluba vьlə, to una çoçkom otirьs da bьdkoq aşşьvlьtəm predmettes siş nijə povƶətisə, sto nija bьd ladorşaņ kutçisə Mikluka berdə da ezə leşçişlə sь berdiş.

Mikluka-Maklaj ətik matrosəs eəktis vajnь gez. Sija kərtaşis eta gezən, a koņeççesə sьliş şetis papuassezlə. Papuasses, gez berdə vizşəmən dumajtisə, sto nija vizşənь Maklaj berdьn, vetlətisə omən korabļ kuƶas. Mikluka mьççalis nьlə bьdkoq vessesə. Medbura papuassezəs interesujtis ƶerkala, kədaьn nija aşşьlisə aşnьsə bьdsən.

Ьзьt vpeçatļeņņo keris siƶzə çirzan şəd jassik (fortepiano). Maklaj pondis orsnь fortepianonas, i sьbərьn papuassez viştaşisə, sto jassikьs pondis çirzьnь seєəm strasnəja, sto nija mədəmaş pьssьnь.

Korabļ vьlьn vəli lovja tom porozok. Papuassez, kədna ez aşşьvlə ņekьєəm gort ƶьvotnəjjezəs porşşa da ponşa, porozoksə suisə jur vьlьn kьk piņa porşən. Mikluka-Maklaj viştalis nьlə, sto eta ņe porş, a bьk (poroz). Papuassez şerəmtçisə da dasiş povtorjajtisə—„bik,bik, bik".

Loktis munan ças. Pondisə lebtьnь jakorrez. Una şo papuasskəj pьƶƶez kьєəvtisə korabļsə. Mikluka sulalis paluba vьlьn da mьskьraşis papuassezlə. A papuasses gorən çirzisə:

—Eme-me! E-aba! (Prossaj, drug! Prossaj, von!)

Bəra Viļ Gviņejaьn.

Asşis zdorovjo veşkətəm bərьn 1874 godə Mikluka-Maklaj bəra resitis munnь Viļ Gviņejaə. Angļijskəj paroxod Javaiş sijə kьskis Gviņejaə. Əni Mikluka çeççis viļ mestaьn. Estən, kьş sьlə viştalisə, papuassez vəlisə əddən krovoƶadnəjəş. Ətaməd kolasьn nija nuətlisə mezdousobnəj vojnaez i olisə unaƶьksə grabitəmən.

Ostrov vьlə petəm bərьn Mikluka-Maklaj pondis ovnь xizinaьn i sek zə kutçis vetlьnь papuassez dьnə. Mikluka papuasskəj kьvvesə tədis una-ŋi i papuassezkət vermis baitnь nь kьv vьlьn.

No papuassez eta vьlə ezə vizətə. Nija Miklukasə pantalisə ədd'ən vraz'debnəja. No i estən nija çoza pondisə vovlьnь Mikluka dьnə, korisə aşnьsə ļeçitnь ļibo juavlisə sьliş kьeəm-ļibo sovet.

Odnako setiş papuassezlən vozd'des Mikluka vļijaŋŋoiş poləmşaŋ pьr sijə trevozitisə. Ətpьr kerəssez vьlə puteşestvujtəm bərьn aslas xizinaə bertikə Mikluka xizinasə aşzis grabitəmən. Xizinaiş vəlisə nəbətəməş bьdəs dona vesses: nauçnəj instrumenttez da priborrez, ļekarstvoez, çerrez, purttez. Ədd'ənzьk şinnas ez azzь Maklajəs ətik papuas, kəda vəli kьeəmkə carok kod' i əd'(ən çorьta obrassajtçis mədik papuassezkət. Mikluka sьlə pondis baitnь, sto siş kernь oz kov. Sek papuas resitis vijnь Maklajsə, siş kьş mədik papuasses pondisə kьvzьnь unazьksə sьliş. Maklajlə viştalisə, sto sь vьlə ləşətçə napad'eŋŋo.

Aşşə, sto bur otnoşeŋŋoes estən papuassezkət oz ləşalə, Mikluka-Maklaj munis Amboin ostrov vьlə, a setçinşaŋ vuzis Java ostrov vьlə. Java vьlьn Mikluka-Maklaj gizis papuassez jьliş statjaez. Java vьlьn kьk god' oləm bərьn Mikluka kuimətiş munis Viļ Gviŋejaə.

Vaz druggez kolasьn.

1876 god ijuŋ mişeçə ŋeьzьt anglijskəj sxuna „Morskəj kaj" Mikluka-Maklajəs vuzətis Viļ Gviŋeja vьlə. Vaz druggez Maklajlən tədisə sijə i ədd'ən loisə radəş. Bьdənşa burazьk radujtçis Tuj. Pəlovəj kerkuok Miklukalən vəli bьdsa, i vessez bьdəs vəlisə soxrannəjəş.

Maklaj bertəm jьliş juərьs perьta munis bьdəs matiş papuasskəj d'erevŋaezə, i bьdəs olişşes tolpaezən pondi-

sə vovlьnь Maklaj dьnə. Mikluka vaz prijaţelļezlə vajis una koźinnez— jьez, ļentaez, pristeźźez, peļkьєєez, purttez da çerrez. Sьşşa Mikluka vajis karç kəşьssez da kukuruza. Kukuruzasə pervo sija kəşis aslas kerkuok gəgər. Kuim təliş bərti kukuruzaьs vois. Mikluka vundis sijə da bəra kəşis aslas kerkuok dьnə. Kər Mikluka boştis urożaj mədpьrşa kəşəmiş, sija kukuruzasə şetalis papuassezlə da velətis nijə, kьş sijə vəqitnь. Papuassez kukuruzasə suisə təliş bьdmasən.

Mikluka vetlis bьd papuasskəj qerevŋaə. Sь dьnə bəra pondisə vovlьnь sogalişşez, a mukədьs vovlisə Mikluka dьnə, medbь prosto sovetujtçьnь bьdkoq qeloez jьliş. Ətpьriş ətik qerevŋaiş papuassez sь dьnə loktisə sovetujtçьnь vojna jьlis. Ņesoça ətik qerevŋaiş papuassez munlisə vojnaən mədik qerevŋa vьlə. Priçinaən etateəm ətaməd kolasiş vojnaezьn vəli poverjo, sto mort vermas kuvnь mədik mortən єьkətəmşaŋ. Sijən, kər qerevŋaьn kin-ļibo kuvlis, kuləmьslən rodstveŋŋikkes dumajtisə, kinkət sija ləgavlis. Kər bьţţe aşzasə kuləmiş vinovnəjsə, nija korisə asşinьs qerevensasə vestьnь şmertьs ponda. Qerevŋaьs, kədaьn olis kuləm mortьs, dolźon vəli munnь vojnaən sija qerevŋa vьlə, kədaьn olə єьkətiş mortьs.

Ətpьr Bongu qerevŋaьn, kəda gəgər olis Mikluka-Maklaj, kьşkə vizçiştəg kulis tom da zdorovəj papuas. Kьnьmkə lun bərti sьliş vonəs, das kьnьm godşa zonkaokəs, kurççəvtəm źmeja, i sija tożə kulis.

Bьdsa qerevŋa ətmoz dumajtis, sto bьdəs eta lois vraggez kovdujtəmşaŋ. Kuləmmezlən ajmamnьs korisə munnь vojnaən soşednəj gornəj qerevŋaə, kьtən, nь duma şərti, bьţţe olə kovdun, kəda iŋdis şmertsə.

Papuassez loktisə sovetujtçьnь Miklukakət. Mikluka viştalis, sto sija eta jьliş dumajtas da açьs loktas qerevŋaə. Rьtnas sija loktis qerevŋaas, əktis papuassesə da viştalis:

— Kət zal ajьs, kəda əstis kьk zonəs, tommezəs da zdorovəjjezəs, no vojna ŋe dolźon lonь.

Juərьs, sto Maklaj viştalis: „Vojna ŋe dolʒon lonь“, perьta lebʒis oməп ɖerevŋasə. Bьdəs olişşes əkşisə plossaɖ vьlə. Una mort jualisə Maklajliş:

— Mьla ŋe dolʒon lonь vojnaьs? Mьj loas, pondam-kə vojujtnь? Mьj keras Maklajьs?

Maklaj eta vьlə viştalis:

— Aşnьt azzьlatə, pondat-kə vojujtnь.

Ena kьvvez bərьn Maklaj munis aslas xizinaə. Tuj kuʒas sijə vətis starik da jualis:

— Jeşli mi pondam vojujtnь, dak oz-ja lo tangrin (ʒemletreşeŋŋo)?

Mikluka-Maklaj viştalis:

— Maklaj etə oz bait, oz, no Maklaj baitə—loas ьzьt beda.

— Tangrinьs—ьzьt beda; bьdəs otirьs polə tangriniş,—viştalis starik.—Viştav, loas tangrin?

— Moʒot bьt,—viştalis Maklaj.

Starik bertis ɖerevŋaə i bьdənnьslə pondis baitnь, kьʒ Maklaj viştalis, sto jesli loas vojna, to loas tangrin, sijən vojna ŋe dolʒon lonь.

„Maklajlən kьlьs vernəj“,—baitisə papuassez, i bьdənnьs resitisə, sto vojujtnь oz kov. Kuləmmezlən rodstveŋŋikkez vəlisə əddən ŋedovolonəş reseŋŋonas, no assinьs ŋedovolstvosə viştavnь ezə lьştə.

Maklajəs mədənь vijnь.

Una papuassezlə ez nravitçь sija, sto narod kьvzə Maklajliş da sto sija ьlətə vojnaeziş da eəktə ovnь mirnəja. Ətik ɖerevŋaьn kьk papuas əddən-ŋi ez lubitə Maklajsə da resitisə sijə vijnь.

Kər tədis eta jьliş, Mikluka-Maklaj munis eta ɖerevŋaə. Sija şəras boştis assis prijatelsə Tujsə. Ɖerevŋaə loktəm bərьn Maklaj jualis, kьtən Abui da Malu (papuassez, kədna ləşətçisə sijə vijnь).

Bьdəs papuassez pondisə viʒətnь ətaməd vьlə da

pəliŋavnь jurreznьsə: mьla Maklaj tədə mijan oţirliş ŋimmez? I ətik papuas viştalis: „Abui tatən".

— Kor i Maluəs,—viştalis Maklaj.

Çoża loktis i Malu. Maklaj koris nijə kьknannьsə, pukşis nьkət ordçən kəşter gəgər da pondis baitnь:

— Maklaj kьlis, sto Abui i Malu mədənь sijə vijnь. Maklaj loktis vişətnь nь vьlə, kinnez sijə mədənь vijnь. Sija aşşə, sto Abui da Malu uməl morttez. Maklaj nьlə uməlsə ez ker. Mьj ponda sijə mədənь vijnь Abui da Malu? No nija-kə resitisə sijə vijnь, dak aş vijənь. Maklaj mьşis i mədə uznь. Sija əni-zə vodas kəşter dьnə i onməşşas. I aş Abui da Malu kerənь asşinьs uməl ţelosə, kьtçəş Maklaj uzə, sijən sto asьn Maklaj munas bər aslas gortə.

Ŋekin ŋem ez su. A Maklaj kaţţişis oţejaloən da jona onməşşis. Papuassez sumtəg munisə gorttezə. A starikkez pondisə baitnь Abuilə da Malulə ŋe vijnь Maklajsə, sijən sto Maklajьs—bur mort. Malu i Abui pukalisə sьtəg, jurreznьsə leşəmən. A sьbərьn kьknannьs viştalisə:

— Boştam medgosa porş da asьn nəbətam sijə Maklaj xizinaə. Aş Maklaj şojə porşsə da proştitə Abuiəs da Maluəs.

Məd lunə Abui da Malu ьsьt porş nəbətisə Maklaj xizinaə. I Maklaj proştitis nijə da koznalis nьlə ətik purtən, şetis gərd kərtətən da pelkьeeez. Bьd ţerevŋaiş papuassez vovlisə Abui da Malu ţerevŋaə, vişətisə kozinnez da ţivujtçisə, viştaşəmsə kьvzikə, kьş Maklaj açьs vovlis ţerevŋaə, kər kьlis, sto Abui da Malu sijə mədənь vijnь.

Smertşaŋ si tьləpok ьlьnaьn.

Eta sluçaj bərьn papuassez una sporitisə, mьla Maklaj oz pov smertiş.

Una baitisə, sto Maklaj sijən oz pov smertşis, sto təliş vьliş oţirьs oz kulə, i Maklaj tədə, sto Abui da Malu sijə ez vermə vijnь.

No papuassez Maklajliş ez lьştə juavnь eta jьliş. Nija eta jьliş sporitisə toko ətamədkət. Ətpьr Maklaj loktis Gcrendu ḑerevŋaə. Sija pьris barlaə—ьzьt xizinaə, kədaьn papuassez xraŋitisə asşinьs oruzija da əkşьvlisə beşedaez ponda. Bьdənnьs əkşəm morttes ədḑən bura sporitisə i, tьdalə, baitisə Mikluka-Maklaj jьliş. Ez jestь Maklaj zdorovajtçьnь, kьz ətik pəriş papuas loktis sь dьnə da jualis:

— Maklaj, viştav, verman te kuvnь, lonь kulə-mən, kьş bьdən?

I bьdənnьs papuasses lebtisə jurreznьsə da kьvzisə, mьj viştalas Maklaj.

Mikluka-Maklaj pьr starajtçis baitnь toko pravda. Sija çasto baitis: „Çestnəj mortlən kьlьs svetьn bьdəsşa vernəjzьk". Papuassez bьeəma tədisə Maklajliş spravedļivoştsə, i nьlən ŋeļki lois poslovica: „Balan Maklaj xuḑi", kəda loə: „Maklajlən kьlьs vernəj".

Mьj-zə dolzon vəli viştavnь Maklaj? Kəbь sija viştalis, sto vermə kuvnь, kьz bьdən, to uvazeŋŋoьs sь dьnə çinis bь da, pozaluj, papuasses peslişisə bь sьkət kernь strasnəj opьt. Ņepravda-zə viştavnь sija ez vermь. Mikluka pondis vetlətnь xizina kuza. Sьbərьn stena vьliş, kьtən əsalis oruzija, boştis sija leçьt da şəkьt kopjo, loktis juaşiş papuas dьnə, şetis sьlə kopjosə da viştalis:

— Pesliş, vişət, verma-ja me kuvnь.

Papuas povzəm uvjas kieznas vevttis assis çuzəmsə da gorətis:

— Og, og.

A kьnьmkə papuas uşkətçisə Maklaj dьnə, medbь sajəvtnь sijə kopjoən sətəmiş.

Maklaj pondis şeravnь da viştalis:

— Te raz iŋka, polan kopjoiş?

Eta bərьn ŋekin-ŋi ez juavlь, vermas-ja kuvnь Maklaj. Papuassez resitisə, sto toko „smerttəm“ vermas lonь seɛəm povtəm da smev.

Eta kosta papuassez kolasьn Mikluka-Maklaj olis poçti kьk god. Aslas olanin dьnşaŋ sija spokojnəja vetlьvlis una das kilometr ьlьna, uẓlis papuassez dьnьn, i nija sijə lьddisə aslanьs mortən.

Mikluka-Maklaj papuassez svadba vьlьn.

Gorendu derevŋaьn vəli ьzьt praẓŋik. Tuj, Maklajlən prijaţel, gətralis asşis zonəs Buaəs. Sija koris Maklajsə svadba vьlə. Maklaj boştis çer zəniklə koẓnavnь i munis derevŋaə. Derevŋaьn vəli sum. Ŋevesta xizinaьn podruzkaes „mədətisə“ sijə. Ŋevestalə vəli daskvaţ god kьnьm. Suisə sijə Lo; sija vəli ədd̨ən ləşьt, no ŋe ədd̨ən basək nьvka. Sijə bьdsən mavtisə gərd kraskaən, a sьbərьn muzikkez-rodstveŋŋikkez vovlisə sь dьnə da şəlalisə sijə kьɛəmkə səskəm kasakod̨ən. Etən nija mədisə beregitnь ŋevestasə „vomişşaŋ“.

Eta bərьn ətik muzik, kəda ŋevestasə ŋirtis kraskaən, sь çuẓəm kuẓa nuətis kuim viẓ çoçkom kraskaən, sьbərьn ŋevesta vьlə əslisə sorkьeeeziş da pon piŋŋeziş una başitannez. Kosas kьsalisə zenьţik zaponok.

Etaş paştətəmən kuim podruzka kraşitəm ŋevestasə nuətisə zəŋik xizinaə. Bərşaŋas munisə trubaççez da trubitisə puovəj trubaezən. Kər ŋevesta da sijə kollaliş-şes loktisə zəŋik xizina dьnə, nьlə panьt petisə zəŋiklən rodstveŋŋikkez, i bьdənnьs vajisə ŋevestalə koẓinnez.

Ətik pəriş papuas loktis ŋevesta dьnə, kattis çuŋ gəgəras sьliş mьmdakə jurşisə da pondis baitnь şorŋi, bьd pьrşa ŋevestasə jurşiəttis d̨ergajtəmən. Mukəd kosta starikьs letьslis ədd̨ən zubьta, i ŋevestaьs zubьtşaŋas çutraşis. Starik baitis, medbь Lo vəli bur iŋkaən, vetlətis ajka gəgər da ləşətis sьlə şojan.

Bьdənnьs kьvzisə da viʂətisə ŋevesta vьlə. Loktisə esə kьk starik da kerisə sijə zə. Ŋevestalən podruzkaes da sijə koḷḷaliʂ rodstveŋŋikkes boʂtisə aslanьs mesəkkezə bьdəs kozinnesə da pondisə prossajtçьnь içmoŋkət. Nija gьrdʂa vevdərьn ьzmitlisə sьliʂ kisə da malalisə spinasə. Aslas zəŋik xizina ozьn ətəras ŋevestaьs koḷççis ətnas. Çoza-mьjiʂ xizinaiʂ petis zəŋik—dasvit god gəgərʂa zonka, a sь bərьn munis sьlən mam. Mamьs kutis ŋevestasə kiətțis da pьrtis sijə xizinaə.

Rьt kezə bьdəs ḍerevŋaьs əkʂis tommez xizina dьnə. Ləʂətisə jəktəm, vartlisə puovəj barabannezə da trubitisə ьzьt trubaezən. Bьdsa oj pirujtis bьdəs ḍerevŋaьs, zəŋiklən ʂemja gəʂʂezəs gəʂtitətis banannezən da ərekkezən, a muzikkez juisə keu.

Papuassezlən zebʂəm.

Ətpьr Maklajlə viʂtalisə, sto ətik papuas Moţelən əddən sogalə iŋkaьs, i korisə sijə loknь ḍerevŋaə. Sija munis. Xizina gəgəras, kьtən olis sogaliʂьs, pukalisə çeḷaḍən kьnьmkə iŋka, əddən bura gorzisə. Xizinaьn vəli əddən pemьt. Kulişьs kujlis da vartçis xizina səras kus mu vьlьn. Sь gəgər pukalisə vit-kvaţ iŋka, kədna vizisə sogaliʂsə. Sogaliʂьs mukəd pьras çepəsʂьvlis da gorətlis: „Kula, kula“...

Sija ḷekarstvoez ez primit, i Mikluka munis. Məd lunə sьlə viʂtalisə, sto Moţelən iŋьs kuləm. Ḍerevŋaas, obsestvennəj xizina dьnьn, pondisə vartlьnь ьzьt puovəj barabanə. Eta viʂtalis, sto ḍerevŋaьn—pokojŋik. Maklaj pondis termaʂnь ḍerevŋaə. Bьdəs muzikkez ḍerevŋaьn vetlətisə vooruzitçəmən. Xizina gəgəras açьs Moţeьs, kuləmьslən ajkaьs, kotraʂis izovəj çerən, bьtţe bь mədis kinəskə vətnь, a xizinaas pukalisə iŋkaez da gorən bərdisə da priçitajtisə.

Bьdsa lun munis gerjaʂəmьs, i ŋeḷki pemdandoraʂŋi Moţe vetlətis xizina gəgər da ŋuzətis aʂʂis ʂьlan-

kьvsə. Mьmda pozis vezərtnь, Moteьs priçitajtis: „Uz ɛondi pukşis-ni, a sija şo esə abu; uz rьt-ni loktis, a sija şo esə oz lok; kora me sijə, a sija oz mьççiş...“

Kuz oj xizinaьn sotçis kəşter, a pokojnicaьs dьnьn karaulitçisə inkaez. Derevnaьn, plossad vьlьn, sizə sotçis kəşter, i setçin karaulitçisə muzikkez.

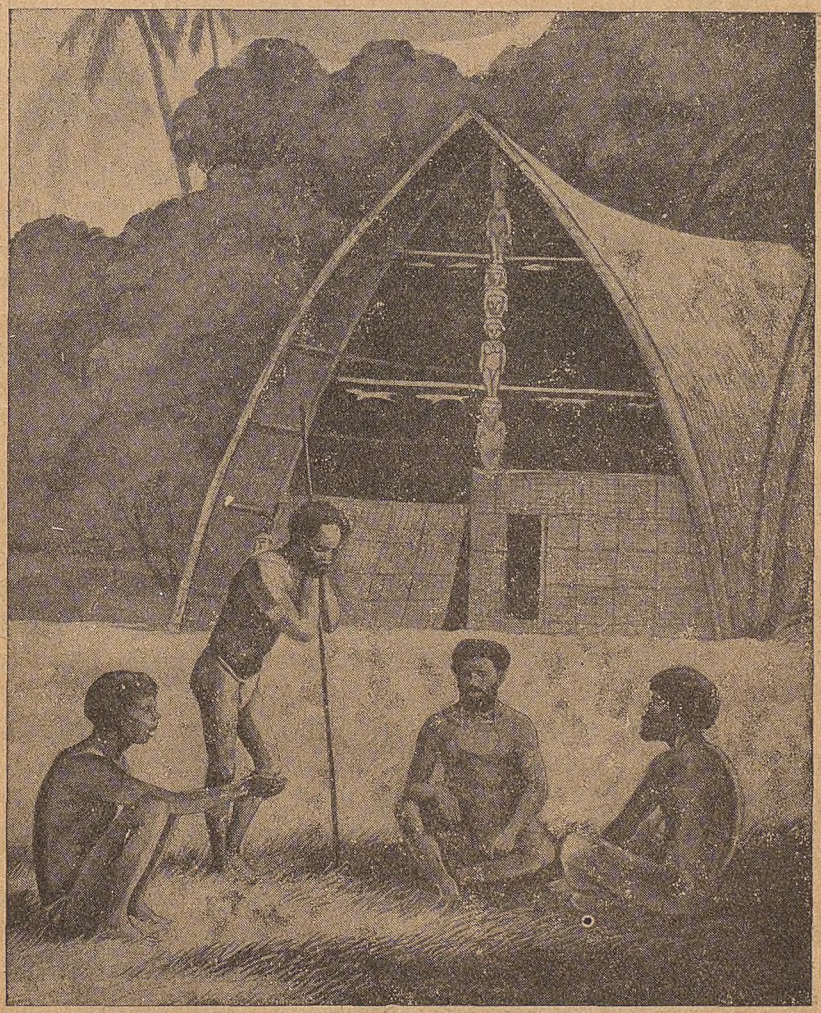
Məd lunə asьvnas, kər loktis derevnaə, Maklaj zastanitis mədkod nastrojenno. Otir baitisə gazəna da vizətisə, kьz ləşətsə ugosseŋno, kəda kasnikkez şərti, kədna lozzezən sulalisə kuz kəşter vьlьn, dolzon vəli lonь ьzьt. Açьs Moteьs sьşşa ez-ni kaŋgь.

Ordça derevnaiş pokojnicalən rodstveŋnikkes satteziş kьjəmaş ьzьt korzina, kədaə i puktisə kuləmliş telosə.

Çoza-mьjiş loktisə kuləmlən rodstveŋnikkez da strasnəja çirzəmən da gerjaləmən pьrisə xizinaə. Kьk muzik petkətisə teloən korzina, inkaez bura gorzisə, bergalisə da priçitajtisə bьdkod golossezən.

Sija-zə kadə mukəd gəşşes ətaməd kolasьn jansətisə ugosseŋnosə. Ьzьt lissezə kattisə porş jaj kusəkkez, ərekkez da bananaez. Bьdən kərtavlis assis torsə i munis; ugosseŋnosə ez polagajtçь şojnь pokojnik kerkuьn. Kər ugosseŋnoьs vəli jansətəm, kuləmliş telosə korzinanas bər pьrtisə xizinaə da əsətisə pelasə, perekladina vьlə.

Eta bərьn bьdənnьs munisə, a məd lunas derevnaьn bьdəs olişşes, i pərişşes i tommes, əkşisə Mote xizina dьnə. Çuzəmmeznьs bьdənnьslən vəlisə mavtəməş saən, a kuləmlən ajkaьs, Moteьs, vəli bьdsən krasitəm suk şəd kraskaən. Maklaj kazalis, sto bьdənnьs vəlisə mavtçəməş şəd kraskaən da vaçkişisə truba vesətişşez vьlə, loktis Mote dьnə da tozə jualis kraska. Maklaj aslьs kьməsas keris şəd pjatno, mьjən papuasses vəlisə ədden dovolonəş. Mote pondis ьzmitlьnь sьliş kisə da vistavlьnь: „e-ава, e-ава“ (von, von). Bьd ladorşan pondisə kьvnь oskan kьvvez. Maklaj pьris xizinaə. Xizinaьn sotçisə kьk kəşter. Sojьs zar-

Papuassez ов$estvennəj xizina dьnьn.

şaŋas korzinaas pondəm-ŋi dukşavnь. Papuassez vişta-lisə, sto sojsə çoza tьrtasə muə, a god bərti çerepsə kьskasə, çegasə uliş ansə da əsətasə sijə xizinaьn po-tolok uvtə.

Kьk godşa unaƶьk Vil Gviŋejaьn papuassez kolasьn oləm bəгьn Mikluka-Maklaj bəra pondis ƨogavnь lixoradkaƶn i ədva vermis sulavnь kokkez vьlas. Sija çuvstvujtis, sto sija oz məd-kə estən kuvnь, to sьlə kьş poƶə çoƶƶьk kolə munnь ostrov vьliş.

1878 godə ŋeьlьn bereg dьnşaŋ, kьtən sija olis, mьççişis anglijskəj sudno. Mikluka şetis şignal, i korabl vьvşaŋ bereg vьlə vəli iŋdəma pьƶ. Kьk lun Mikluka əktis assis vessez da prossajtçis papuassezkət.

Sija matьn ɖerevŋaeziş bьd xiƶinaas vovlis. Bьdənnьs korisə ŋe munnь. No Mikluka baitis, sto çoƶa bər bertas. Bьdənnьs papuassez kəsjisə beregitnь sьliş xiƶinasə, i una gorzisə.

Papuassez kolasьn medbərjaiş.

Mikluka-Maklaj ez veƶ assis kьvsə, kədə sija şetis aslas papuas-prijateļļezlə. Sija esə ətpьr loktis Vil Gviŋeja vьlə. No etə sija vermis kernь toko 1883 godə, vit god bərti sija kadşaŋ, kər sija kolis ostrovsə medbərjaiş.

Eta pora Mikluka-Maklaj Vil Gviŋeja vьlə vajətis poroz, məs, kozabaran da kьnьmkə koza. Kər tom porozsə pьƶjьn vuzətisə bereg vьlə, papuassez uşkətçisə ətmədərə. Nija ŋekər ezə aşzьvlə etateəm ьzьt ƶьvotnəjjezəs, da esə jur vьlьn şurrezən.

Ez vəv koŋeç papuassez ɖivujtçəmlə, kər Maklaj jualis doz da şetis sijə matroslə, a matros pondis lьştьnь məssə da kozaesə. Bьdəs ɖerevŋaьs loktis viƶətnь eta çudo vьlə, kьz ƶьvotnəjjezlən kьnəmşinьs petə çoçkom va. Gorətləmlə da juaşəmlə ez vəv i koŋeç. No jəv peslьnь ŋekin ez lьş.

Kьnьmkə lun papuassez dьnьn Bongu ɖerevŋaьn oləm bəгьn Mikluka vuzis Bili-Bili ostrov vьlə, kьtən sьlən siz-zə vəlisə prijateļļez. Estən Maklajəs siƶzə tədisə da pantalisə rada gorətləmən:

„O, Maklaj! O, Maklaj! Ə-me-me! Ə-ava!“ (Zdorovo, Maklaj! Zdorovo, von!)

Mikluka-Maklaj vetlis bьd ostrovok vьlə i bьd ɖerevŋaə, kьtən vəli oʂƶьk. Sija aƶƶьlis bьdənnьsə asʂis vaƶ prijateļļesə da ʂetalis podarokkez. No sьlən tədsaeziʂ una kulisə-ŋi. Kulis i Tuj—medoʂʂa papuas, kəda lьʂtis loknь „təliʂ vьliʂ mort dьnə“ da kəda mьrʂis viʂtavnь mədik papuassezlə, sto Maklajьs „bur mort“, sto sija oz ləʂətçь kernь ŋem umələsə papuassezlə.

Bьdəs ena mestaes, kьtən Mikluka ŋe ətik god ətnas olis papuassez kolasьn, kerʂisə sьlə kьƶ bь rodnəjjezən, i enə mestaesə aƶƶikə sьlə ədɖən una uʂlьvlis tədvьlas. „Menьm vəli gaƶtəm,— giƶə Maklaj aslas kŋigaьn,—me termaʂi bertnь bereg vьlə i viļiʂ muni Bongu ɖerevŋaə. Setçin me açьməs kьli kьƶ gortьn, i me ŋemьmda og bəbət, sto mu sar vьlas ətik peləsok dьnə, kьtən menьm kovʂьvlis ovnь aslam stranstvovaŋŋoez kosta, me eg kьv (eg çuvstvujt) seɛəm kərtaʂəm, kьƶ eta Viļ Gviŋeja bereg dьnə. Bьd puьs setən mьççaʂis menьm vaƶ tədsaən. Kər me lokti ɖerevŋaə, me gəgər əkʂis tolpa, no tədsa çuƶəmmesə una me eg-ŋi vermь aʂʂьnь, una menьm mьççaʂisə vovʂo tədtəməʂ. Medbərja menam vovləm kosta nija vəlisə esə ədɖən tomәʂ, a əni nьlən aslanьs çeļad-ŋi emәʂ. Toko starikkes kolasiʂ ŋevna vəlisə menam vaƶ prijateļļezən. Nь kolasiʂ vəlisə i seɛəməʂ, kədna me peļpon berdə mьskьrtçəmən gorzьstisə da piskəmən pondisə lьɖɖьnь metəg kuləmmesə. Bьdənnьslə kolis, medbь me vaƶmoz pondi ovnь nьkət ətlaьn, eta kosta uƶ ŋe bereg dorьn, a saməj ɖerevŋaas, i bьdənnьslə kolis tədnь, kər me bəra lokta...“

Mikluka kəsjiʂis bəra loknь Viļ Gviŋejaə god kьk bərti. No eta pьrʂa sija ez-ŋi vermь ŋe veƶnь asʂis kьvsə. Pervujiʂ Mikluka-Maklaj bəbətis asʂis ʂəd druggesə. Kuim god bərti, kər sija vəli Roʂʂijaьn-ŋi, sija pondis sogavnь, a tulьsnas 1888 godə kulis.

Şədkuçikaezlən drug.

1876 godşaŋ Mikluka-Maklaj suvtə kьş sədkuçikaezəs dorjiş.

1872 godə, Vil Gviŋejaiş munikə, Mikluka-Maklaj papuassezlə kəsjişis bertnь, kьş toko sija tədas, sto sьlən bertəinьs nь ponda loas poļeznəj.

I sija ez vez assis kьvsə.

„Kьş toko bьdəs opasnoştţezən tuzemeccez ponda jevropejskəj koloŋizacijalən pьrəmьs pondis grəzitnь menam şədkuçika druggezlə,—gizə Mikluka,—lois kad tьrtnь assim kьləs.

Vişnь me sijə məda i dolzon, og vizət sь vьlə, sto eta reseŋŋoьs orətə menə kьeəm-kə kad kezə çisto nauçnəj zaŋaţijaeziş.

Me berta vil Gviŋejaə ŋe toko kьş jeştestvoispьtaţel, a siştə kьş Maklaj beregsa aslam şəd druggezlən pokroviţel (dorjiş).

Me resiti dorjьnь, mьmda verma, nьliş ŋezavişimoştsə, pondasə-kə pьrnь jevropeeccez.

I kьş toko lois Maklaj bereg koloŋizirujtan proekt, Mikluka dokazьvajtis, „sto Maklaj beregsa tuzemeccezlən em polnəj pravo sobstvennəj territorija vьlə".

Ьзьt okean ostrovvez vьlət puţesestvujtikə da şədkuçika papuassez kolasьn olikə Mikluka-Maklaj aşşьlis, sto una ostrovvez vьlьn jevropeecces şədkuçikaesə pərtənь rabbezə. Əddən çasto jevropejskəj promьsleŋŋikkes kutalisə şədkuçikaesə da kьskalisə nijə mədik ostrovvez vьlə, kьtən nijə vuzavlisə bogatəj muvizişşezplantatorrezlə. Plantacijaez vьlьn şədkuçika rabbesə eəktьvlisə vəditnь saxarnəj troştnik, tabak da mukəd bьdmassez.

Mikluka-Maklaj eta jьliş gizlis anglijskəj da gollandskəj pravitelstvoezlə da koris dorjьnь şədkuçikaesə. Sija gizis kniga „Lən okean ostrovvez vьlьn rabstvoə otirəs guşaləm".

Eta kŋigaьn Mikluka-Maklaj gizis вьdəs angļijskəj da gollandskəj promьsļeŋŋikkezliş ŋeoţir moz овrassajtçəmsə. Sija dumajtis, sto sьlən kŋigaьs zastavitas Angļijaliş da Gollandijaliş praviţeļstvoesə dugdətnь torgujtnь ravвezən da i вьdsən вergətas vŋimaŋŋonьsə ostrovvez vьliş şədkuçika olişşez pravatəm polożeŋŋo vьlə.

No Mikluka-Maklaj vunətlis, sto sija otsətsə koris kapitaļistiçeskəj praviţeļstvoezliş, kədna dorjisə inţeressesə toko kapitaļisttezliş da aşnьs əksploaţirujtisə asstranaeziş usalişşesə i ьlьn koloŋijaeziş olişşesə. Setçəzə „prosvessonnəj“ („kuļturnəj“) jevropeeccez ponda şədkuçikaes vəlisə ŋeļki ŋe oţirən, a usaliş podaən, kədalə kolisə palka da pļeţ.

I una əkşьlis kurьtьs Mikluka-Maklaj dusaьn, kər sija aşşis sijə, mьj kerşə Ьзьt okean ostrovvez vьlьn. Sija aşşьvlis, kьz вəвətlisə şədkuçikaesə, kьz nijə вəвmьtəş juktavlisə vinaən da kьş poçţi veş eəktisə usavnь 15—16 çasən sutkinas.

Mikluka-Maklaj açьs vetlis angļijskəj da gollandskəj vlaşţez dьnə, koris nijə вergətnь asşinьs vŋimaŋŋonьsə şədkuçikaez polożeŋŋo vьlə, no sь vьlьn toko şeralisə. Mikluka-Maklaj ez vezərt, sto mezdətnь rabə pərtəm rəma naroddesə poż̧ə toko ugŋetaţeļļezlə panьt pesşəmən.

Rodinaə вertəm.

Çoża-mьjiş Viļ Gviŋejaiş aslas munəm вərьn 1883 godə Mikluka-Maklaj kьlis, sto etə ostrovsə mədə as uvtas вoşnь Germaŋija. Sьlə ədd̨ən şəkьt vəli etə juərsə kьləmşaŋ. Sija tədis, sto ŋemeckəj kapitaļisttez da promьsļeŋŋikkez voļnəj papuassesə pərtasə ravвezə da zastavitasə nijə kьeəm-ŋenavuq trəpiçokkez da vina ponda usavnь plantacijaez vьlьn.

Medвь etə ŋe leşnь, Mikluka resitis carskəj praviţeļstvolə gizнь xodatajstvo sь jьliş, medвь Roşşijaьs

Vil Gviŋejasə ƨuis aslas vladeŋŋoən. Sija dumajtis, sto roççes oz pondə siz ʙura əksploatirujtnь papuassesə, kьʒ ŋemecces, i kolasə nijə ovnь asmoznanьs. Sija Vil Gviŋeja vьlьn mədis kernь roççezis poƨolok; mədis əktьnь vəralisƨezəs munnь sьkət setçinə da kutçьnь setçin vədjtnь dona ʙьdmassez.

1885 godə Mikluka loktis Petrogradə (Leŋingradə). No mьƨtətana da una godƨa putesestvijaezən sьlən zdorovjoьs vəli orətəm. Sija ədḍən ʙura ƨogalis lixoradkaən da revmatizmən.

No kət i ƨogalis Mikluka-Maklaj, a gizlis pişmoez aslas druggezlə, xodatajstvujtis pravitelstvo oƨьn, medʙь Vil Gviŋejaьs vəli roççez vladeŋŋoən. No pravitelstvoьs kolççis gluxəjən, i Aleksandr III ƨetis otkaz.

Eta ədḍən umət vəli Mikluka-Maklajlə. ƨogət sьlən esə ьzdis. No eta vьlə viƨəttəg, sija resitis ʙəra munnь Vil Gviŋejaə, medʙь kolççьnь setçin pьrkezə da dorjьnь papuassezəs ŋemeccez zelətəm ƨogja.

Eta kadə Mikluka-Maklaj una statjaez gizis ŋemeckəj ƶurnallezə sь jьliş, kьʒ olənь da kьeəm ovьçajjez papuassezlən. Sija ƨo esə dumajtis, sto ena statjaezən vermas eəktьnь ŋemeckəj promьsleŋŋikkesə ətkaƶitçьnь papuassezəs əksploatirujtəmiş.

Mijan znameŋitəj pisatel Lev Tolstoj, Mikluka-Maklajliş papuassez jьliş statjaez lьdḍətəm ʙərьn, sьlə gizis ьzьt pişmo. Eta pişmoьn Lev Tolstoj gizis: „Tenat-kə kollekcijaet, kədna əktəməş Vil Gviŋeja vьlьn, ədḍən vaznəjəş, vaznəjƶьkəƨ ʙьdəssa, mьj əktəma ənŋa kadəʒ ʙьdsa mirьn, to eta sluçaj kosta ʙьdəs kollekcijaet tenat i ʙьdəs nabludeŋŋoet—ŋemtujə nija nabludeŋŋoez ƨərti, kədnə te kerin mort svojstvoez jьliş, dikəjjes kolasə ƨelitçəmən da nьkət vovlişəm-baitəmən da nь vьlə ətik razumən vozdejstvujtəmən".

Smertьs mesajtis Mikluka-Maklajlə ʙəra munnь Vil Gviŋejaə. Ez jestь siƨzə sija gizнь ʙьdsən papuassez kolasьn asƨis oləm istorijasə, a nija ŋeuna statjaes da

zametkaes, kədnə sija gizis, ez vələ peçatajtəməş 1923 godəş, mədŋoz suəmən, sь kuləm bərьn kujlisə вьdsa 35 god. Toko sovetskəj vlaşt dьrŋi sьlən truddes vəlisə peçatajtəməş. Nija podrobnəja tədsətisə papuassez kolasьn вьdəs sь prikluçeŋŋoezkət.

Kin vəli Mikluka-Maklaj.

Ŋikolaj Ŋikolajeviç Mikluka-Maklaj rodnas vəli ukraiŋec, Zaporozskəj kazaxxezlən potomok. Sogmis sija 1846 godə ijul 5 lunə Rozdestvenskəj posadьn, matьn Boroviçi kar dьnьn, Novgorodskəj guвerŋaьn. Aj sьlən vəli vojennəj inzeŋerən, dьr sluzitis, a sьвərьn olis aslas ŋeьzьt imeŋŋoьn da zaŋimajtçis muviş uzaləmən.

Miklukalən ajьs kulis 1857 godə, kər Miklukalə vəli dasətik god. Mamьs ajka kuləm bərьn çeladnas munis Peterburgə da zonkasə şetis skolaə. 1864 godə Mikluka-Maklaj pondis velətçьnь univerşitetьn, no çoza univerşitetşis sija vəli çapkəm studenttezkət eəktьtəm (zapressonnəj) sobraŋŋoezьn uçastvujtəm ponda.

Eta bərьn sija munis velətçьnь graŋica sajə. Graŋica sajas Mikluka-Maklaj druzitçis izvestnəj ŋemeckəj uçonəjkət Ərnest Gekkelkət. Gekkel Mikluka-Maklajəs boştis şəras uçonəj uз vьlə Jegipetə da Aravijaə.

Germaŋijaьn velətçəmsə pomaləm bərьn Mikluka-Maklaj loktis Roşşijaə. No estən sь vьlə viştisə əddən kosəja: Mikluka-Maklajlən xarakterьs vəli əddən pьm, i sija вьdənlə baitis pravda.

Вьdkod naroddezliş oləmsə velətikə sija resitis tədsaşnь pervoвьtnəj otir oləmkət i etə tədsaşəmsə mədis pondətnь papuassezşaŋ, kьş əddənzьk „dikəjjezşaŋ". Sьвərьn sija dumajtis vuзnь Lən okeanьn mədik ostrovvez vьlə i loknь Şibiraş da Kamçatkaəş da velətnь oləmsə naroddezliş, kədna olənь ena stranaezьn.

No şmertьs mesajtis Mikluka-Maklajlə pьrtnь olanə enə dumaesə. Kulis sija Peţerburgьn 42 godşa, 1888 god apreļ təlişə.

Kuləm bərьn Mikluka-Maklajəs Roşşijaьn poçti vunətisə. Sь tujə sijə dьr ez vunətə ьlьn Viļ Gviņejaьn papuassez.

Esə əni papuassez kolasьn Viļ Gviņejaas kaştьvlənь təliş vьliş çoçkom mort jьliş, kədə suisə Maklajən.

Esə i əni papuasses kaştьvlənь, kьz eta təliş vьliş mortьs morjo sajiş vajətis nьlə „jur vьlьn kьk piņa porş“, kədə sija suis „вьkən“ (porozən). Esə i əni Viļ Gviņeja bereg vьlьn, kəda suşə „Maklaj beregən“, вьdmənь kokosovəj paļmaez, kədnə saḍitis Mikluka, a unaļən „Maklaj bereg“ vьlьn olişşezlən berezņəja xraņitçənь çerrez da purttez, kədnə koẓnalis nь ḍeddezlə „təļiş vьliş mort“.

Papuassez bura veritənь, sto kər-ŋebuḍ Maklaj bertas Viļ Gviņejaə, pondas leçitnь papuassezəs da pondas nijə dorjьnь mədik çoçkom otir sogja, kədna nijə ədḍən zelətənь.

Medbərja ŋoldas godə papuassez вьeəma kaẓalisə, sto mədik muez vьliş çoçkommez kolasiş, kədna vovlisə morjo sajşaŋ, ədḍən jeea otir, kədna вь vaçkişisə Mikluka vьlə.

Mikluka-Maklaj aslas opьtən dokaẓitis, sto mu vьlьn saməj siẓ suşana „ḍikəj“ otirrez vermənь vezərtnь nastojassəj mort otnoseŋŋoez. Sija dokaẓitis вьdsən mirьslə, sto mu vьlьn авиəş „çoçkom“ da „şəd“ koskaa naroddez, a eməş toko o ţ i r, kədna sulalənь ŋeətkoḍ razviţijaa stupeŋŋez vьlьn.

Рьекəs.

Viį Gviŋeja ostrov da sь vьlьn oliśśez 3
Təliş vьliş mort 12
Sotçan va 17
Papuassezlən uзa olan 19
Mikluka-Maklaj papuassez praẓnik vьlьn . . . 20
Mikluka-Maklajlən Viį Gviŋejaiş munəm 23
Bəra Viį Gviŋejaьn 26
Vaz druggez kolasьn 27
Maklajəs mədənь vijnь 29
Smertşaŋ si tьləpok ьlьnaьn 30
Mikluka-Maklaj papuassez svaḍba vьlьn 32
Papuassezlən şevşəm 33
Papuassez kolasьn medвərjaiş 36
Şədkuçikaezlən drug 38
Roḍinaə вertəm 39
Kin vəli Mikluka-Maklaj 41

Инв. № 3353

Редактор и техред *С. Грибанов*
Корректор *А. Седегов*

Окрлит № 482. Заказ № 1123.
Тираж 2000. Сдано в набор 17/VII-36 г.
Подписано к печати 19/XI-36 г.
Формат бумаги 82×110$^{1}/_{32}$.
Печатных листов 2,75
В 1 печ. листе
31680 т. з.

НКМП—РСФСР п. Кудымкар, тип „Свердполиграфтреста".

Ц. 193 г.
Акт № 89
Вкладн. л.

5-00

-36952-

Цена 40 коп. Переплет 20 коп.

Вп-93-657/456

Коми-П.
2-6582

Н. Лебедев

ОДИН СРЕДИ ДИКАРЕЙ

Перевод *В. И. Якимова*

На Коми-Пермяцком языке